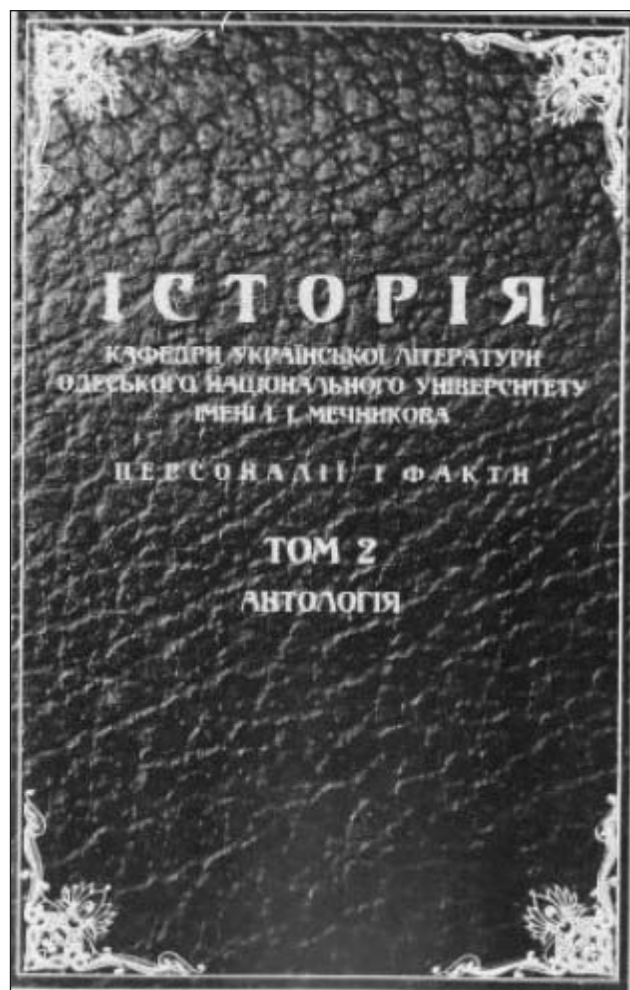
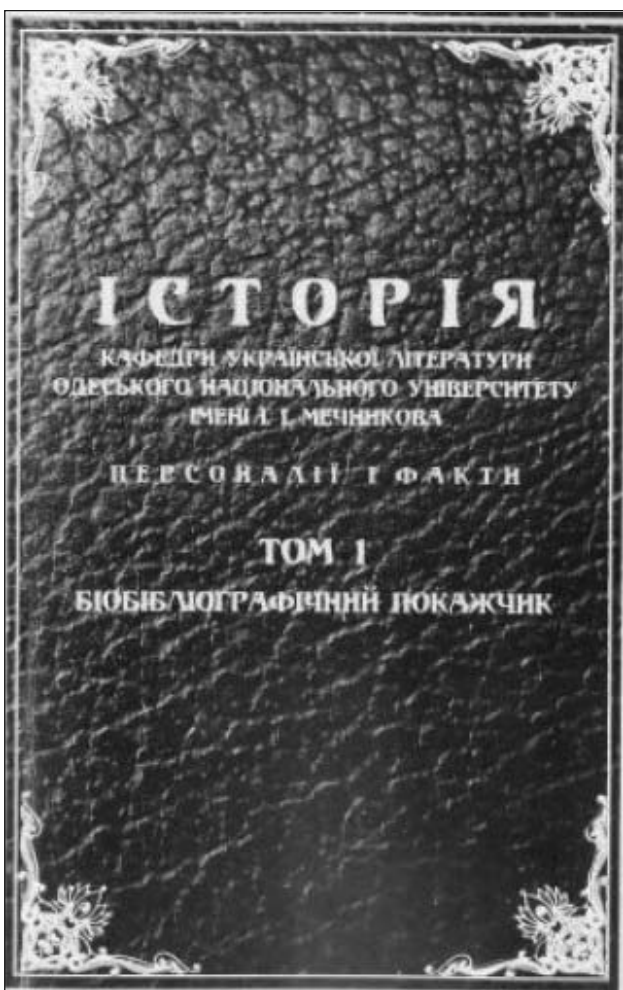

Галина Білик

СЛАВЕТНИЙ ОСЕРЕДОК ДОСЛІДЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ПИСЬМЕНСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Рецензія на видання: Історія кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова : персоналії і факти : у 2 т. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2018. – Т. 1. Біобібліографічний покажчик. – 606 с. ; Т. 2. Антологія. – 618 с. – (Розвиток науки в Одеському національному університеті ; Філологія).

Наукові видання, котрі вражають своєю якістю, корисністю, великою увагою та повагою до тієї галузі, яку репрезентують. Їхня висока інформативність, ретельність добору матеріалу, інноваційний ступінь його інтерпретації, удаво продумана композиція, вивіреність усіх рівнів тексту, пильність до подробиць і загальний духовно-творчий потенціал несуть інтелектуальну насолоду й надовго лишаться в пам'яті, – не тільки як засвоєний зміст, набуті

знання, а як безцінний генератор ідей, джерело нових дослідницьких тем, поле для роздумів і дискусій. Саме такого ґатунку – ошатне двокнижжя «Історія кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: персоналії і факти» (2018), що увінчало своєю появою тривалу й нелегку пошукову аналітико-синтетичну працю одеських науковців – досвідчених історіографів і бібліографів літературознавства. Ідея його ство-

рення належить ветеранові праці, кандидатів філологічних наук, доценту В. П. Саєнко, понад пів століття життя якої тісно пов'язане з цим науковим підрозділом, свідкові його чільних віх, вагомих досягнень. Практичне наповнення проєкту забезпечили директор університетської наукової бібліотеки М. О. Подрезова (відповідальний редактор), заступник директора В. П. Пружина й кандидат філологічних наук Т. С. Кара (упорядники, бібліографічні редактори). Утіленню в життя амбітного наукового задуму сприяли доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету вишу Є. І. Черноіваненко (науковий редактор) і доктор політичних наук, професор, ректор ОНУ імені І. І. Мечникова І. М. Коваль (головний редактор). Видання стало шостим монографічним доробком у серії «Розвиток науки в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова», започаткованій 2010 року з нагоди 145-річчя цього закладу вищої освіти та з метою більш глибокого вивчення його історії та діяльності. Відзначимо, що серія функціонує надзвичайно успішно, адже за неповне десятиліття, доволі непросте для нашої держави загалом й освітньо-наукової сфери зокрема, академічне середовище університету збагатилося ґрунтовними дослідженнями творчих життєписів видатних учених і пріоритетних напрямків розвитку науки в ОНУ, а також бібліотечних фондів, зокрема історичних колекцій як вагомого складника національної культурної спадщини тощо, одержало висококласні, близькі до вичерпних бібліографічні показники, із яких, власне, і починається кожна наука. Варто назвати ці знакові книги, котрі вдостойлися багатьох прихильних оцінок: «Вклад фізиків Одеського (Новоросійського) університету в розвиток науки в Одесі, 1920–1933» (2010), «Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті» (2010), «Научное наследие Н. Н. Ланге в университетской библиотеке» (2010), «Шукач слов'янських скарбів В. І. Григорович» (2015), «Напередодні апогею: одеські роки філософа і психолога – професора Миколи Яковича Грота (1883–1886)» (2016). Не залишилася непоміченою й двотомна «Історія кафедри української літератури ОНУ імені І. І. Мечникова: персоналії і факти»: щойно побачивши світ, вона здобула диплом III ступеня в номінації «Збірник бібліографічних матеріалів» у II Всеукраїнському бібліотечному «Бібліографічному рейтингу – 2018» (2019), диплом лауреата конкурсу «Краща книга виставки-форуму» в номінації «Довідкове видання» на XX Всеукраїнській виставці-форумі «Українська книга на Одещині» (2019). Певна річ, список відзнак, нагород і вдячних відгуків зростає, коли ширше коло читачів відкриє для себе цю непересічну науково-бібліографічну розвідку, скористається нею в пошуковій роботі, осягне як антологію, довідник, пізнавальне й

цікаве літературознавче історично-біографічне читиво тощо. Основна ж вага книги в тому, що вона вперше систематизовано викладає «науковий доробок кафедри української літератури Одеського національного університету (спершу – Новоросійського, згодом – державного) імені І. І. Мечникова за 80-літній шлях її розвитку (з 1937 року, коли було створено спеціальну, провідну кафедру) по нинішній час» (т. 1, с. 4); вивчає передумови її виникнення, період становлення та подальшу активну діяльність «крізь призму наукових досягнень її представників та головних напрямів студіювання спектру наукових дисциплін» (т. 1, с. 7); напрацьовує основу для майбутнього написання «повнокровної історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова» (т. 1, с. 9) – із чітким розумінням його внеску в культуру й науку України та світу. Безумовно, це й гарна візитівка кафедри та університету, яка увиразнює їхню регіональну й загальнодержавну роль, зацентровує дослідницькі традиції, їх розвиток та оновлення, вирізьблює профілі різних генерацій учених, засвідчує діяльність наукових шкіл, інтенсивну міжнародну співпрацю, її специфіку на тих чи тих історичних етапах, настійне прагнення завжди діяти по-сучасному, бути на вістрі актуального.

Перший том видання вміщує просторий ювілейний нарис до 80-річчя кафедри української літератури ОНУ, авторка якого В. П. Саєнко виокремлює п'ять хронологічних етапів її функціонування: 1) 1937–1941 рр. – «короткотривалий період становлення і формування напрямів дослідницької практики, що не обмежувалася суто літературознавчими аспектами, але сягала історії театрального життя, краєзнавства і безпосередньої реакції на культурні явища – власне, критики» (т. 1, с. 16); 2) 1940-ві рр. – «субперіод в історії кафедри», позначений змінами умов викладання у зв'язку з евакуацією та оновленням дослідницьких пріоритетів через інтерес до патріотичної публіцистики, середньоазійську тематику, компаративний підхід (т. 1, с. 16); 3) 1950–1970-ті рр. (з піком у 1960-х рр.) – «продуктивний період інтенсивного формування одеської літературознавчої школи, котра, здобувши резонанс по всій Україні та за її межами, посіла вагоме місце як у навчальній роботі, кадровій політиці в справі підготовки наукової зміни, так і в розширенні та поглибленні спектру досліджень» (т. 1, с. 17); 4) 1970–1980-ті рр. – час переформатування потужної за кількісним і науковим складом (6 докторів філологічних наук, професорів) кафедри на три окремі підрозділи: кафедри теорії і методики викладання літератури; радянської літератури і літератури народів СРСР (згодом – літератури XX століття, новітньої літератури); історії української літератури (т. 1, с. 18), що, на наш погляд, звичайно ж, відповідало викликам часу – розширенню спектра літературознавчих студій – і, на-

Кафедра української літератури Одеського університету імені І. І. Мечникова на піднесенні 1960-х років. Сидять (зліва направо): Михайло Левченко, Андрій Недзвідський, Мефодій Устенко, Григорій В'язовський, Іван Дузь, Анатолій Жабрюк. Стоять (зліва направо): Микола Доброгорський, Іван Заєць, Василь Шапоренко, Панас Данилко, Іван Саєнко, Петро Маркушевський, Кость Данилко, Валентина Саєнко, Василь Фащенко. Фото

певно, слідувало за директивою «зверху», а проте може сприйматися і як розпорошення («перекваліфікування») національних українознавчих сил, примітне для реакційного періоду застою; 5) 1990-ті рр. – наш час – етап кафедрального розвитку в незалежній Україні, укрупнення підрозділу (2004) українцями з кафедри новітньої літератури, помітного оновлення науково-педагогічного колективу. Із цього ж нариса читач довідується про предметну розгалуженість дослідницьких студій учених кафедри – історія літератури, теорія літератури, фольклор та етнографія, література ХХ століття та сучасна українська література, компаративістика, медієвістика, поетологія, генологія, літературна критика, театро- і краєзнавство, одесика тощо; про пріоритетні тематичні напрямки їхніх наукових розробок – шевченкознавство, франкознавство, лесезнавство, література ХХ століття та класична й сучасна література; про фахові інтереси тих або тих науковців кафедри, їхню професійну глибину й відповідальність, надзвичайно високу продуктивність – не як вияв показної змагальності, а як свідчення залюбленості в справу, обдарованості дослідника, його особистісної зрілості, організованості, високої інтелігентності, духовної вкоріненості в культуру нації, бажання творити для неї попри численні тиски й перешкоди. В. П. Саєнко цікаво викомпоновує свій вступний нарис до «Історії...»: то він «музей», то «бібліотека», то «сцена», адже спочатку, за методом екскурсії, ознайомлює нас зі сторінками діяльності кафедри, її предтечами і представниками, подеколи не висвітлюючи повністю

якоїсь мікротеми (зокрема, з ранніх років діяльності наукового осередку), а тільки на неї вказуючи, так стимулюючи до пошукової праці майбутніх дослідників – вивчати архіви, уточнювати факти, доповнювати вже знане; потім розгортає перед реципієнтом цілі «стелажі» ретельно впорядкованого кафедрального наукового набутку, зацікавлюючи, скеровує до його вивчення, тематико-методологічного продовження, розвитку; зрештою, виводить на перший план окремі постаті діячів кафедри (Г. А. В'язовського, І. М. Дузя, Н. Б. Кузякіну, М. О. Левченка, А. В. Недзвідського, В. В. Фащенка, Є. М. Прісовського, В. Г. Полтавчука, М. П. Стрельбицького, О. Г. Шупту-В'язовську, Н. П. Малютіну, Л. М. Ісаєнко, Т. С. Мезерську та ін.) і її вихованців, котрі згодом яскраво й багатогранно зреалізувалися в освіті, науці, письменстві, журналістиці, видавничій справі тощо, а подеколи прийшли на зміну своїм наставникам, стали їхніми гідними колегами й послідовниками (В. О. Базилевський, А. С. Глушак, І. С. Григурко, Г. Д. Гусейнов, Б. Д. Дерев'яно, А. Л. Качан, Г. Д. Клочек, В. Є. Панченко та ін.). Історично-нарисовий вступ до 1-го тому не тільки відмінно виконує свою інформативну функцію, але й глибоко зацікавлює темою, уміло й справедливо популяризує одеську українстичу філологічну спільноту, пропагує кафедру української літератури, як і весь факультет, університет.

Логічним і очікуваним є наступний розділ книги – «Візуальний портрет історичних віх кафедри різних періодів її діяльності: ілюстрації», котрий у світлинах увічнює образи славних літературознавців-оде-

ситів, показує їх у праці й дозвіллі, в академічному середовищі й поміж студентства, у стінах рідного університету й у подорожах літературними маршрутами України, Білорусі тощо, назавжди зафіксує ті сповнені життєвої і творчо-пізнавальної енергії миттєвості, котрі й виформовували безперервний процес натхненного буття кафедри, виписували яскраві сторінки в історії ОНУ імені І. І. Мечникова. Думаємо, що з часом, коли в літописі кафедри української літератури стане менше білих плям, а над її вивершенням цілеспрямовано працюватимуть історики науки, такий розділ переросте у фотодокументальний і, може, навіть складе окремих том, рубрикований хронологічно й тематично, з презентаціями наукової друкованої продукції та періодичних видань кафедри, організованих нею наукових, науково-практичних форумів (конференцій, читань тощо), вичерпними переліками підготовлених тут наукових кадрів, детальними відомостями про визначних випускників, а то й фрагментами особових справ тих, хто працював тут або ж був вихованцем кафедри, та згодом потрапив під прес тоталітарного режиму й надовго зник із пам'яті сучасників.

Третій і найбільш об'ємний розділ 1-го тому – «Кафедральний науковий набуток: біобібліографія», де вміщені короткі життєписи й списки публікацій (здебільш – і «про них») працівників кафедри української літератури ОНУ імені І. І. Мечникова з різних віх її функціонування – усього представлено 46 персоналій. Це Азеева Валентина Антонівна, Букатевич Назарій Іванович, В'язовський Григорій Андрійович, Галащук Борис Іванович, Грушевський Олександр Сергійович, Данилко Костянтин Юхимович, Данилко Панас Юхимович, Дашенко Микола Арсенович, Доброгоцький Микола Іванович, Дузь Іван Михайлович, Жаборюк Анатолій Андрійович, Заєць Іван Якимович, Ісаєнко Любов Миколаївна, Казанова Ольга Валеріївна, Ковальчук Людмила Анатоліївна, Колісниченко Анатолій Іларіонович, Костенко Ганна Костянтинівна, Кузякіна Наталя Борисівна, Левченко Михайло Олександрович, Малютіна Наталя Павлівна, Маркушевський Петро Трохимович, Мейзерська Тетяна Северинівна, Мостова Людмила Борисівна, Музичка Андрій Васильович, Недзвідський Андрій Володимирович, Немченко Ірина Юріївна, Несторенко Віталій Зіновійович, Нечитайлюк Ірина Володимирівна, Паньков Анатолій Іванович, Пашковська Ніна Феофанівна, Подмазко Алла Василівна, Полтавчук Василь Григорович, Прісовський Євген Миколайович, Рудницька Ганна Іванівна, Сасенко Валентина Павлівна, Сасенко Іван Єгорович, Степняк-Ланшин Мирон Олексійович, Стоянова Тетяна Леонідівна, Ткачук Олена Єліферівна, Устенко Мефодій Гурович, Фащенко Василь Васильович, Холоденко Лідія Григорівна, Чикур Лілія

Дмитрівна, Шапоренко Василь Васильович, Шупта-В'язовська Оксана Григорівна, Ямчук Павло Миколайович. Цікаво, що тільки 17 осіб із цього переліку народилися в Одесі чи на Одещині, інші ж за походженням репрезентують багато регіонів України – Вінниччину, Волинь, Дніпропетровщину, Донеччину, Житомирщину, Київщину, Кіровоградщину, Миколаївщину, Полтавщину, Сумщину, Тернопільщину, Харківщину, Хмельниччину, Черкащину, Чернігівщину й навіть Ставрополь РФ. Проте для більшості з них Одеса стала не тільки домом і місцем останнього пристанища, а й тим мікросвітом, де сформувався і розвинувся їхній дослідницький талант, де легко й натхненно працювалося, особливо тоді, коли науковець енергетично зливався з духовністю цього південного краю – глибинною і потужною, виплеканою багатогранними талантами, щедро втіленою в українському художньому слові. На жаль, життєписи окремих працівників кафедри (які трудилися тут недовго, виїхали з Одеси) не цілком прописані; напевне, відкриються й нові персоналії з її раннього складу при подальшому вивченні питання із залученням архівних ресурсів тощо. Але наскільки вже тепер захоплює репрезентація багатьох наукових постатей одеських літературознавців-україністів! Приміром – І. М. Дузь (1919–1994), студент Одеського держуніверситету (1937–1947), згодом аспірант кафедри української літератури (1952–1955), її викладач (з 1954 р.), кандидат філологічних наук (дисертація «“Правда” в боротьбі за ідейність і художню довершеність української літератури», 1955), доцент, доктор філологічних наук (дисертація «Остап Вишня та розвиток української радянської сатири та гумору», 1967), професор, упродовж 1972–1988 рр. – завідувач. Був він свого часу й редактором університетської газети «За наукові кадри» (1953–1956), а в 1957–1964 рр. і 1970–1981 рр. очолював філологічний факультет. Ретельно укладена бібліографія праць цього вченого нараховує 972 позиції, згруповані за такими розділами: «Окремі видання» (біографії, літературні записи, літературні портрети, нариси, роздуми, спогади); «Дисертації, автореферати дисертацій»; «Учбово-методичні посібники, конспекти лекцій, методичні розробки, вказівки» (посібники для вчителів, лекторів, студентів), «Література XIX століття. Українська класика» (П. Грабовський, І. Карпенко-Карий, І. Котляревський, М. Коцюбинський, Марко Вовчок, Г. Сковорода, Ю. Федькович); «Шевченкознавчі студії» (образ Т. Шевченка в художній літературі та періодиці, його світова рецепція, поемний доробок Т. Шевченка, Т. Шевченко й Одеса, традиції Т. Шевченка у творчості вітчизняних письменників, зокрема доби Розстріляного Відродження, репресована Шевченкіана, ювілейні статті тощо); «Франкознавчі студії» (тюремні сонети, сприйняття письменника сучасниками

тощо); «Лесезнавчі студії» (поезія й публіцистика письменниці, ювілейні статті тощо); «Література ХХ століття. Проза» (Лесь Гомін, О. Гончар, О. Довженко, І. Кулик, П. Панч, О. Слісаренко, М. Стельмах та ін., зокрема письменники рідного краю); «Література ХХ століття. Сатира» (Є. Бандуренко, М. Годованець, Ю. Гедзь, В. Іванович, К. Котко, В. Чечвянський та ін.), особіно «Творчість Остапа Вишні» (усмішки, п'єси гумориста, ювілейні статті, спогади про нього), «Творчість Степана Олійника» (багатогранне висвітлення життя і творчості письменника-земляка, організація і проведення наукових «Олійниківських читань»); «Література ХХ століття. Поезія» (М. Бажан, Д. Бузько, М. Вороний, В. Гадзінський, Є. Григоров, А. Малишко, Д. Павличко, І. Рядченко, В. Сосюра, П. Усенко та багато ін.), особіно П. Тичина (поезія, публіцистика, ювілейні статті), М. Рильський (естетичне кредо, літературознавчі праці, одеські зустрічі з поетом, ювілейні статті); «Література ХХ століття. Драматургія» (Я. Галан, М. Зарудний, І. Микитенко та ін.), особіно «Творчість Олександра Корнійчука» (проблематика п'єс, одеські рефлексії, творча лабораторія), «Творчість Михайла Стельмаха» (драматургічний доробок, ювілейні статті); «Компаративні студії» (білоруська, єврейська, китайська, російська, угорська, французька тощо література), окремо «Русистика» (М. Горький, І. Крилов, М. Лермонтов, В. Маяковський, О. Пушкін, А. Чехов та ін.); «Методика викладання літератури» (інтеграція мови й літератури в навчальному процесі, методичний лекторій тощо); «Театрознавство» (історія театру й діячів сцени, численні театральні рецензії, театральні ювілеї, драматургієзнавство); «Мистецтво, кіномистецька критика» (рецензії, огляд новітнього мистецтва, ювілейні статті про митців); «Одесика» (літературні зустрічі й свята, Одеса в художньому слові, ювілейні статті про письменників-земляків); «Українська словесність в Одеському національному університеті» (наукові філологічні форуми, ювілейні статті про колег Г. А. В'язовського, М. О. Левченка, П. Т. Маркушевського, А. В. Недзвідського, В. В. Фащенко та ін.); «Літературна критика. Публіцистичні есе. Проза, поезія» (численні авторські журналістсько-письменницькі публікації); «Упорядкування» (антології, збірники літературно-критичних статей, окремі видання творів Остапа Вишні, К. Котка, О. Слісаренка та ін.); «Редагування» (збірники статей, літературно-художні, художньо-публіцистичні, наукові авторські й колективні книжково-монографічні видання тощо). Перелік «Література про життя і творчість» І. М. Дузя вміщує понад 130 джерел, «Рецензії, відгуки та деякі посилання на роботи» – ще близько 20-ти (т. 1, с. 98–156). Такий багатий набуток ученого виразно засвідчує його фахову продуктив-

ність, успішність в обраній галузі дослідництва, указує на одну з чільних ролей літературознавця й письменника в українській науці й культурі ХХ століття. Ознайомлення з ним підкаже цікаві теми й фокуси для подальшої праці на літературознавчому терені україністики, а то й скерує до предметного вивчення творчої спадщини самого поважного автора. Такий доволі вдалий тематичний класифікатор упорядники видання застосовують до всіх представлених у ньому вчених кафедри української літератури, досягаючи цим принаймні двох цілей: 1) чітко окреслені наукові інтереси самого дослідника; 2) за їхнього цілісного осмислення складається чітке бачення основних напрямків українських літературознавчих пошукувань в ОНУ від 1937 р. до сьогодення. Зауважимо як позитивний момент представлення персоналій кафедри й те, що укладачами не знехтувані різні напрямки творчої діяльності кожного члена цього колективу, зокрема особливо примітної для одеситів письменницької самореалізації (А. І. Колісниченко, В. Г. Полтавчук та ін.). А також до глибоких роздумів про значущу роль особи в історії науки спонукає такий зафіксований книгою факт: подеколи дописи про життя і творчість ученого, його наукову рецепцію значно численніші, аніж авторські переліки наукових праць, як-от у випадку з В. В. Фащенко (співвідношення 259:438, і друга цифра й надалі з дня в день, безсумнівно, зростатиме), що мовить про надчасовість відкриттів ученого, у хорошому розумінні канонізує його доробок. Можна ще довго розмислювати про вагу цього тому біобібліографічної розвідки одеських науковців, але не сумніваємося, що кожен, хто ознайомиться з працею, доконечне знайде ще й свої власні прихильні аргументи на її користь.

Вивершує наукове видання довідково-пошуковий апарат: розлогий, дбайливо вивіреним іменним покажчик (т. 1, с. 544–586), який зафіксує поряд з іменами та прізвищами науковців і псевдоніми багатьох героїв-літераторів книги; предметно-тематичний покажчик (т. 1, с. 587–601), котрий у загальному плані зорієнтовує читача в наукових інтересах і напрямках дослідницької діяльності членів кафедри української літератури ОНУ впродовж усієї історії цього підрозділу; вельми інформативний список скорочень (т. 1, с. 602–604), що вигідно увиразнює академічність праці.

Другий том «Історії кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: персоналії і факти» має підзаголовок «Антологія» і містить, умовно кажучи, кафедральне «Вибране», адже через одну публікацію представляє кожного автора-науковця з колективу, виокремлює його найпримітнішу пошукову стежу, яка стала присутнім, новаторським внеском в українське літературознавство. Уявляємо, наскільки масштабно й

глибоко мусили досягнути упорядники тому огрому науковій продукції працівників кафедри, щоб вирізнити цю знакову публікацію вченого з-поміж десятків і сотень інших його напрацювань, а разом засвідчити історичну динаміку й розмаїття наукових студій у підрозділі, як і підкреслити їхню спадкоємність, виформування дослідницьких шкіл! Проте задумане вдалося сповна зреалізувати, і ми отримали надзвичайну книгу для серйозного читання, глибокого аналізу, професійного вишколу й саморозвитку, інтелектуального збагачення, пізнавального нахнення. Як і ефектний та ефективний путівник науковими дорогами кафедри, якнайкраще знайомство з її персоналіями через омовлену в статті думку й позицію, дослідницьку майстерність, значущість відкриттів тощо. Звісно, це не перша книга подібного змісту в Україні, але добре, що вона з'явилася і в Одесі, так яскраво відтінивши її літературознавчі кола, потужну українознавчу течію в них, з енциклопедичною якістю та вичерпністю зафіксувавши вклад учених краю в національну та світову наукову скарбівню. Хочеться наголосити: і дослідник-початківець, і маститий учений знайде в антології поживу для свого розуму, зустріне однодумців, а може, й опонентів власних теорій, увіллється в історичний полілог точок зору, відчує резонанс найвагоміших наукових відкриттів. Студентові ж пізнавально буде почитати про «Чумацтво на Україні: історично-етнографічні нариси» (Н. І. Букатевиц), «Традиції і новаторство в українському сонеті» (П. Ю. Данилко), «Метафору в малярському мистецтві і літературі» (А. А. Жаборюк), «Жанр поезії у прозі як форму літературно-естетичної свідомості перехідної доби» (О. В. Казанова), «Драматургію жестів в п'єсах В. Винниченка» (Н. П. Малютіна), «Часопросторову організацію внутрішнього світу людини у творчості В. Підмогильного» (Н. Ф. Пашковська), «Український історичний роман ХХІ століття: спробу літературознавчого прогнозу» (В. Г. Полтавчук), «Історію літератури описову й концептуальну (принципи відбору й оцінки художніх явищ)» (В. В. Фашенко), «Проблеми психології творчості й творчої особи в прозі М. Коцюбинського ("Intermezzo", "Тіні забутих предків")» (О. Г. Шупта-В'язовська), «Духовно-консервативні візії в поезії Т. Мельничука» (П. М. Якимчук) та багато інших цікавих тем із книги. Уміщена в ній і змістовна історико-літературознавча розвідка «В умовах Південної України (Кафедра української літератури Одеського університету)» (1993) Є. М. Прісовського, П. Т. Маркушевського, Л. Г. Холоденко – перша ластівка сучасних кафедрознавчих студій, яка на зорі української незалежності наголошувала: попри тривалу й болючу історичну «денационалізацію, русифікацію краю», цей міцний науково-педагогічний осередок активно працює і прагне «виховати громадянина, свідомого

своєї національної приналежності, виховати патріота» (т. 2, с. 555). Статті в антологічному томі чітко паспортизовані, містять указання на джерело першодруку (від 1920-х рр. до сьогодні) – одеські видання «Вечірня Одеса», «Господарство та право», «Історико-літературний журнал», «Море», «Проблеми сучасного літературознавства» тощо, збірники праць, монографії вчених; інші регіональні, всеукраїнські, зарубіжні збірники, часописи – «Вісник Маріупольського державного університету», «Вісник Сумського державного університету», «Волинь філологічна: текст і контекст», «Слово і Час», «Українське літературознавство», «Червоний шлях» тощо. Увінчує цей том, як і попередній, докладний іменний покажчик (т. 2, с. 585–616).

Намагаючись більше дізнатися про роботу над двокнижжям та її перспективи, привідкрити для себе ще якісь важливі подробиці з діяльності кафедри української літератури ОНУ імені І. І. Мечникова, творчості її яскравих учених, ми поспілкувалися зі знаним літературознавцем В. П. Саєнко. Важливо було почути від ініціаторки проекту, що праця над «Історією...» тривала майже десять років і вартувала чималих зусиль бібліотекарів ОНУ, а для неї особисто стала невідступною ціллю, адже, твердить співрозмовниця, «історія, за художньою версією Ліни Костенко, стає історією, коли вона писана (тим більш у системному викладі) та надрукована. І досвід античних греків та римлян у цьому беззаперечно переконує». Дослідниця підтримує думку про подальше розгортання кафедрознавчих студій, указує на необхідність написання дисертацій з історії науки, зокрема про літературознавців-одеситів, чому вже закладено гарний початок розвідкою Г. В. Ковальчук про Н. Б. Кузякіну. Ще одним варіантом гуманітарного розпросторення вже виданого двотомника вона бачить монографію на вельми актуальну з багатьох точок зору тему – «Олександр Грушевський-критик, літературознавець і Одеса», адже, підкреслює, «цей талановитий фахівець, брат історика-академіка Михайла Грушевського, зробив присутній внесок у розвиток філології на Півдні України, зокрема в становлення україністичних студій в Одеському класичному університеті, і своїм науковим здобутком, зв'язками з творчою інтелігенцією краю цілком заслуговує того, щоб його праці зібрані й належно проаналізували послідовники. Це додасть нових відтінків у знанні шляхів наукового поступу України ХХ століття, зокрема в роботі цеху критики». Відтворимо фрагмент нашої розмови з Валентиною Павлівною у формі безпосереднього діалогу:

– Висока продуктивність одеських літературознавців, яку безсумнівно потверджує щойно виданий двотомник, імовірно, є похідною від активного й багатогранного літературного

життя краю. Наскільки міцні, виразні й послідовні наукові й письменницькі зв'язки в регіоні?

– Ви маєте цілковиту рацію, що висока продуктивність одеських літературознавців є похідною від активного й багатогранного літературного життя краю. Сфера взаємодії наукових і письменницьких сил Одеси, як і все в природі, перебуває в прямому стосунку до закону циклічності, відкритого англійським ученим А. Тойнбі. Саме тому у 80-літній історії кафедри вирізняємо періоди міцніших, виразніших і послідовніших зв'язків між науковцями класичного університету (до речі, до початку 2000-х років він був єдиний в Одесі) і митцями, зокрема письменниками. І кожному із цих циклів, що певною мірою збігається з періодами інтенсифікації / пригальмування наукових досягнень українців, властиві свої особливості тіснішого чи віддаленішого взаємодіяння. Та проте є наскрізна закономірність, яка має вираз обов'язкової співпраці письменника з критиком, котрий осмислює його твір чи збірку, репрезентує їхні сильні й слабкі сторони, рекомендує зразки вдумливого прочитання мистецького продукту в єдності змісту й форми. Відомо, що нині в літературному процесі відбулося своєрідне відчуження письменника від критика. Та й критика втратила свої панівні позиції, бо їх загубила КНИГА і феномен читання як джерело знань, інформації, естетичної насолоди, сповненої ще й бібліотерапевтичною функцією, поступившись візуальним засобам пізнання навколишнього світу.

Тим часом у 1960-ті роки – надзвичайно плідний період діяльності кафедри – існував набагато тісніший взаємообіг різних форм літературної творчості та взаємодії-взаємопідтримки між письменниками й науковцями. Традиція продуктивного взаємодіяння складалася ще зі студентських літ майбутніх митців, адже більшість із них була випускниками філологічного факультету Одеського університету, навчалася художній майстерності не тільки на літературознавчих і мовознавчих лекціях, а й беручи активну участь у роботі літературної студії, тож не поривала зв'язків з улюбленими викладачами-наставниками. А такі світила літературознавства, як Г. А. В'язовський, І. М. Дузь, Н. Б. Кузякіна, М. О. Левченко, А. В. Недзвідський, В. В. Фащенко, упродовж тривалого часу спостерігаючи за еволюцією своїх учнів – майстрів прози, поезії, есеїстики, як і театро- та кінодіячів Одеси, консультуючи дубляжі фільмів українською мовою на Одеській кіностудії (Г. А. В'язовський, В. В. Фащенко, В. П. Саєнко), не тільки оприлюднювали результати своїх спостережень, а й дружили з багатьма письменниками. Приклад – тривала дружба Григорія В'язовського й Бориса Нечерди, Івана Дузя й сатириків

Володимира Івановича та Степана Олійника, Наталі Кузякіної та Петра Осадчука, Василя Фащенко й Івана Григурка, Василя Фащенко й Василя Полтавчука, Василя Фащенко й Тараса Федюка, які, що називається, знаходили спільну мову і в горі, і в радості... Так було на початках формування кафедри і впродовж її всієї історії: літературно-критична діяльність, скажімо, О. Грушевського чи М. Степняка-Ланшина свого часу залишила глибокий слід у творчості одеських письменників і не лише їх...

На сучасному етапі взаємозв'язок між науковцями й письменниками, можливо, не такий яскравий, але все ж він існує. Це зумовлене тим, що колектив митців сьогодні, по-перше, нечисленний, а по-друге, – природний процес зміни поколінь відбувається доволі складно. Адже літератори старшого покоління, які склали культурну славу Одеси з 1960-х років і до першого десятиліття незалежності України, відійшли у вічність (В. Гетьман, І. Гайдаєнко, І. Григурко, Б. Дерев'яно, В. Іванович, А. Колісниченко, П. Осадчук, І. Рядченко, О. Шеренговий та ін.). Старше покоління одеських митців (поет А. Глушак, прозаїк і літературознавець В. Полтавчук, поет і есеїст Д. Шупта, прозаїк Г. Щипківський) підтримує порівняно високу планку художніх досягнень і є помітно пов'язаним із науковою творчістю. Схожий рівень взаємодії простежуємо нині й серед представників молодшого покоління одеських письменників, як-от Ганна Костенко, Сергій Остапенко, Олексій Холодов та ін.

Одним зі свідчень яскравої взаємодії між наукою та художнім словом є авторська серія «Одеса літературна» кандидата філологічних наук Василя Полтавчука, яка становить собою цикл лаконічних, але цікавих за змістом праць: «Василь Фащенко» (2012), «Іван Гайдаєнко» (2014), «Борис Дерев'яно» (2014), «Володимир Іванович» (2017), «Григорій В'язовський» (2019), «Геннадій Щипківський» (2019).

Примітно й те, що три письменники Одеси отримали премію імені Олеся Гончара: Анатолій Колісниченко, Олекса Шеренговий, Геннадій Щипківський, а Іван Григурко – Шевченківський лауреат.

Серед письменників старшого покоління слід вирізнити Дмитра Шупту, який і сьогодні активно працює в літературі та співпрацює з кафедрою. Він автор понад 70 літературно-художніх видань і багатьох літературно-критичних статей. Особливої уваги в контексті нашої розмови заслуговує збірка «Око Курячого Бога» – свого роду вибране творів одеської тематики, а її з'ява була пов'язана з Міжнародною українсько-польською конференцією, присвяченою образу Одеси й Чорного моря в літературі, яку організувала і провела, зокрема, кафедра української літератури в співдружності з Білостоцьким університетом (Польща). Творчість Д. Шупти досліджували

доценти Л. М. Ісаєнко і О. Є. Ткачук, ще раніше про нього писав професор Є. М. Прісовський. Важливою подією свого творчого життя Д. Шупта вважає травневий семінар 1963 р., на якому разом із М. Вінграновським, Б. Горинем, Б. Нечердою, Г. Сивоконем, В. Стусом та іншими молодими письменниками й ученими він слухав в Одеському будинку творчості лекції А. В. Недзвідського, Г. А. Вязовського, І. М. Дузя. Є певна символічність і в тому, що Д. Шупта активно друкується на сторінках вашого «Рідного краю», адже, проживаючи в Одесі, він залишається питомим полтавцем.

З молодшого письменницького покоління вдало поєднала літературознавчу й літературну діяльність, наприклад, Ганна Костенко – кандидат філологічних наук, вихованка й у 2014–2017 рр. успішний викладач кафедри української літератури ОНУ, член НСПУ, переможниця Міжнародного літературного конкурсу «Гранослов – 2005», літературного конкурсу «Смолошки» (2010), літературного конкурсу «Витоки» Національного університету «Острозька академія» (2011), лауреатка міжнародної молодіжної літературної українсько-німецької премії імені Олеся Гончара (2007), літературної премії «Благовіст» (2016), кількох премій «Книга року» (2015–2017) тощо.

– Коли українстичній кафедрі на Півдні України працювалося легше, а коли найважче? І яким Ви бачите її подальше буття на шляху до 100-річного ювілею?

– Варто передусім визначитися з критеріями «легше / важче». Думаю, що тут спрацює діалектичний принцип єдності та боротьби протилежностей і залежність оціночного чинника від основи

аналізу з обов'язковим урахуванням логіки внутрішнього неспрямленого буття кафедри в просторі вітчизняної культури й української історії ХХ століття та межі тисячоліть. А найбільш плідними були періоди 1960-х – початку 1970-х років, коли домінував професорський, чоловічий склад кафедри, та першого десятиліття незалежності України, коли піднялася хвиля третього Відродження... Я, безумовно, сподіваюся на довге й плідне життя кафедри нині й у майбутньому; вірю, що так і буде, якщо її працівники, спираючись на попередні вивірені традиції, рухатимуться лінією новаторства у сфері методологічного вдосконалення досліджень, енергійного вивчення джерельної бази, поглиблення концептуальних підходів до знаних і подосі мало актуалізованих проблем теорії й історії літератури та широкого спектра критичних студійовань тощо. І це належить постійно здійснювати за логікою розвитку. Щиро зичу рідній кафедрі розвитку й процвітання, гідних вихованців, високих наукових здобутків!

Так, розмірковуючи про книгу, присвячену кафедрі української літератури ОНУ імені І. І. Мечникова, науковому підрозділу з понад 80-літньою історією, до заснування й розбудови якого долучилися елітні сили нашого літературознавства, ми полинули думкою на широкі терени дослідництва й письменства, на перелогі творчої праці, торкнулися долі людських, замислилися про місію та обов'язок вченого-інтелектуала, його багатогранну самореалізацію й неухильне служіння обраній справі, про незмінно складне, але все ж таки з радісними миттєвостями наше українське життя-буття. Гарна книга і мусить спонукати до роздумів, як і скеровувати до діяльності, до творення себе і світу. Дякуємо одеситам за це нібито й обсяжне, але вельми приємне читання.

